

УДК 387.881.161.2:070.42

Н. Ю. Кондратенко,
здобувач
(Київський університет імені Бориса Грінченка)

ЛІНГВОДИДАКТИЧНІ УМОВИ ФОРМУВАННЯ КОМУНІКАТИВНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ МАЙБУТНІХ ЖУРНАЛІСТІВ

Анотація

У статті визначено й обґрунтовано лінгводидактичні умови формування комунікативної компетентності майбутніх журналістів – збагачення словникового запасу, формування мовленнєвої креативності студентів, риторизація освітнього процесу вишу. Доведено, що збагачення мовлення майбутніх журналістів не може зводитися лише до механічного збільшення їхнього словника за рахунок уведення в активний ужиток окремих слів і висловів, важливо забезпечити оволодіння семантикою слова й умовами його функціонування, що відбувається в процесі організації роботи над усіма аспектами слова.

Ключові слова: лінгводидактичні умови, комунікативна компетентність майбутнього журналіста, збагачення словникового запасу, мовленнєва креативність, риторизація освітнього процесу.

Summary

In the article linguodidactic conditions for developing communicative competence of future specialists in the educational process of higher educational establishments are specified and defined, notably, enlargement of the vocabulary, development of the students' speech creativeness and rhetorisation of the educational process in institutions of higher education.

Key words: linguodidactic conditions, communicative competence of future journalists, enlargement of the vocabulary, speech creativeness, rhetorisation of the educational process.

Останнім часом професія журналіста набула особливої популярності, розширила сфери свого функціонування і впливу в суспільстві з огляду на те, що, крім традиційних, таких, як радіо, газети, телебачення, стали звичними інноваційні – інформаційні, глобальні, медійні та інші засоби масової інформації. Попри їх широку розгалуженість і значний потенціал, що збільшує можливості репрезентування інформації, впливу на особистість і соціум загалом, не втрачає актуальності проблема формування комунікативної компетентності журналістів як представників певної професійної спільноти.

Опрацювання спеціальних джерел засвідчує, що теорію журналістської діяльності різноаспектно розробляли В. Аграновський, О. Бочковський, В. Галич, Р. Горден, Т. Засоріна, В. Здоровега, С. Карконосенко, Д. Кеатс, Г. Мейн, І. Михайлин, Е. Проніна, Е. Прохоров, В. Різун, С. Сірополко, Л. Світич, Н. Федосова, Г. Чіл, Ю. Шаповал. Методичні аспекти журналістської творчості розглянуто в працях Т. Бударіної, В. Владимірова, С. Маст, М. Мекель та ін. Застосування засобів масової комунікації в освітньому процесі вищої школи досліджували Й. Агнав, Г. Айнеке, С. Ауфенангер, Д. Бакінгем, О. Бирюк, А. Богачева, О. Богданова, Л. Волошинова, Ж. Гоне, С. Гуревич, В. Кузнєцов, С. Ліфка, Г. Онкович, Н. Рижих, Н. Саєнко, Л. Чашко, І. Чемерис та ін. Проте відчутний брак робіт, у яких було б розроблено оптимальні шляхи формування комунікативної компетентності майбутніх журналістів у нових соціокультурних умовах.

Мета статті – визначити й обґрунтувати лінгводидактичні умови формування комунікативної компетентності майбутніх журналістів в освітньому процесі вишу.

Значущість і актуальність проблеми формування комунікативної компетентності в системі галузевої комунікативної підготовки майбутніх журналістів визначена соціальним замовленням, що має відповідну законодавчу базу: Національна доктрина розвитку освіти України у ХХІ столітті (2002), Загальноєвропейські рекомендації з мовної освіти, Закон України „Про вищу освіту” (2014).

Аналіз і синтез наукової літератури показує, що проблема формування комунікативної компетентності фахівців є предметом зацікавлень багатьох педагогів, лінгвістів і лінгводидактів. Генеза компетентнісного підходу у вищій освіті досліджена науковцями З. Бакум, А. Богуш, Н. Голуб, О. Горошкіною, О. Караман, С. Караманом, К. Климовою, О. Копусь, О. Кучерук, М. Пентилюк, Н. Остапенко, Т. Симоненко та ін., які вивчали становлення понять „компетенція” і „компетентність”, їх семантичне наповнення, підходи до впровадження в освітній процес вишу, що в подальшому дало змогу дослідникам розкрити теоретичні й прикладні аспекти компетентнісного підходу. Окремі сегменти цієї проблеми розроблено в працях сучасних лінгводидактів: формування комунікативної компетентності учнів стало предметом зацікавлень Н. Бібік, Н. Голуб, С. Карамана, Л. Мамчур, В. Ницети, С. Омельчука, І. Хом'яка, Г.Шелехової та ін., майбутніх учителів – Н.Волкової, І.Нагрибельної, А.Нікітіної, М.Оліяр, М.Пентилюк, О.Семенов та ін. Особливості формування комунікативної компетентності майбутніх фахівців технічних спеціальностей досліджували І. Дроздова, О. Ковтун, Н. Тільняк Н. Тоцька та ін., фахівців у галузі медицини – І. Гуменна, Н. Калашник, І. Черних та ін., фахівців митної служби – С.Курдюмов, О.Максимов, О.Павленко та ін.

Нам імponує твердження Л. Скуратівського, що компетентнісний підхід є прогресивнішим феноменом в освітній сфері порівняно із ЗУНівським підходом, оскільки лінгводидактична система, на яку він спирається, охоплює ширше коло чинників, що впливають на розвиток мовлення учнів (студентів), і ця система є більш структурованою, цілісною і відкритою для подальшого вдосконалення і розвитку [10, с. 52].

Дж. Равен визначає компетентність як “категорію, що складається з великої кількості компонентів, більшість із яких відносно незалежні один від іншого, ... деякі компоненти належать до когнітивної сфери, а інші – до емоційної, ... ці компоненти можуть замінити один одного як складові ефективної поведінки” [9, с. 101]. Важливим для нашого дослідження вважаємо розуміння сутності поняття “компетентність” А. Хуторським, який акцентує, що “компетентність – це сукупність взаємопов'язаних смислових орієнтацій, знань, умінь, навичок і досвіду діяльності ..., необхідних, щоб здійснювати особистісно й соціально значущу продуктивну діяльність по відношенню до об'єктів реальної дійсності” [12, с 62].

Вивчення професійного контексту журналістів засвідчує, що професійно значущою, визначальною для них є комунікативна компетентність, оскільки від рівня її сформованості залежить фахова результативність.

У “Словнику-довіднику з української лінгводидактики” за редакцією М. Пентилюк зазначено: “Виділяють ключову й предметну комунікативну

компетентність. Ключову розглядають як особистісний досвід (практику) взаємодії з людьми в процесі розв'язання типових для віку комунікативних завдань в інших (поза межами навчання) суспільних сферах, що сприяє успішному поетапному входженню учня (студента) в соціум і формуванню готовності його до повноцінного функціонування в суспільстві. Предметна комунікативна компетентність – досвід (здатність) мовця успішно застосовувати здобуті знання мови, набуті мовленнєві вміння й навички в різноманітних комунікативних ситуаціях у процесі навчання української мови [11, с. 116]”.

Комунікативну компетентність майбутнього журналіста визначаємо як комплекс знань студентів про ефективне спілкування, а також сукупність професійно значущих умінь і навичок, потрібних для оперативного й адекватного сприймання чужих програм мовленнєвої поведінки та мобільної побудови власних комунікативних стратегій, адекватних цілям, сферам, жанрам і ситуаціям спілкування.

Урахування типологічних характеристик студентського віку, акцентування в освітньому процесі вишу на пріоритетності особистості студента, створення сприятливих умов для формування його комунікативної компетентності допоможе ефективніше організувати педагогічний процес, продуктивність якого значною мірою зумовлена дотриманням певних лінгводидактичних умов. Логіка нашого дослідження потребувала уточнення поняття “умова” з огляду на її термінологічну нечіткість, зумовлену значною кількістю різних тлумачень та різновекторних підходів до її потрактування.

У психології під педагогічною умовою розуміють “певну обставину чи обстановку, яка впливає (прискорює чи гальмує) на формування і розвиток педагогічних явищ, процесів, систем, якостей особистості” [4, с. 97]. Під педагогічними умовами С. Гончаренко розуміє такі обставини, за яких компоненти навчального процесу (навчальні дисципліни, методика їх викладання, навчання і виховання) подані в найкращих взаємозв'язках, що дає можливість учителям плідно викладати, керувати навчальним процесом, а учням – успішно навчатися [1]. Підтримуємо думку З. Курлянд, що явище є умовою тоді, коли воно зумовлює існування іншого явища [5, с. 95].

Лінгводидактичні умови формування комунікативної компетентності майбутніх журналістів розглядаємо як певний комплекс об'єктивних чи модельованих у виші засобів і обставин, що є необхідними й достатніми для досягнення в освітньому процесі очікуваного результату.

Для визначення лінгводидактичних умов у межах проведеного експериментального навчання було використано дослідницьку технологію, що ґрунтується на застосуванні методів морфологічного аналізу та експертної оцінки. Морфологічний аналіз потребував складання повного переліку можливих лінгводидактичних умов, необхідних для вирішення завдання – формування комунікативної компетентності майбутніх журналістів у процесі навчання української мови, який містив 17 умов. У результаті опитування експертів для виокремлення домінантних лінгводидактичних умов ми їх проранжували, після чого обрали три з них, що потребують подальшої апробації. До лінгводидактичних умов відносимо:

- збагачення словникового запасу майбутніх журналістів;
- формування мовленнєвої креативності студентів;

- риторизація освітнього процесу вишу.

Розкриємо означені умови докладніше. Однією з найважливіших лінгводидактичних умов вважаємо збагачення словникового запасу майбутніх журналістів, яку вбачаємо у вимірі не тільки кількісного збільшення, а й динамічних якісних змін, що виражаються в розширенні обсягу понять, уточненні значень слів, засвоєнні нових значень відомих студентам лексем. Збагачення мовлення майбутніх журналістів не може зводитися лише до механічного збільшення їхнього словника за рахунок уведення в активний ужиток окремих слів і висловів, важливо забезпечити оволодіння семантикою слова й умовами його функціонування, що відбувається в процесі організації роботи над усіма аспектами слова, комплексного вивчення всіх мовних рівнів під час виконання різноманітних вправ – лексико-семантичних, лексико-граматичних, лексико-стилістичних, орфографічних та ін., спрямованих на підготовку майбутніх журналістів до подальшої професійної діяльності.

Підтримуємо позицію авторів “Методики навчання української мови в середніх освітніх закладах”, що збагачення словникового запасу та граматичної будови мовлення передбачає реалізацію таких основних завдань: поступового кількісного поповнення індивідуального словника; уточнення лексичного значення та сфери використання відомих слів; ознайомлення з новими лексичними значеннями наявних у словнику багатозначних слів; використання паралельних лексичних і граматичних форм як засобу збагачення, увиразнення та урізноманітнення мовлення; вилучення з активного словникового запасу позалітературних елементів, суржику; засвоєння власне української лексики; розвитку мовного чуття, естетики слова; виховання потреби активного використання національних етикетних формул [6, с. 215].

Наступна умова формування комунікативної компетентності майбутніх журналістів – *формування мовленнєвої креативності студентів*.

Завдання вищих закладів освіти полягає в тому, щоб підготувати майбутніх журналістів, які усвідомлюють значущість проблеми, здатні використати власні креативні здібності в подальшій професійній діяльності.

Проблему креативності розглядали психологи Г. Айзенк, Т. Березіна, Д. Богоявленська, Л. Виготський, В. Вишнякова, В. Давидов, А. Лук, Я. Пономарьов, С. Райх, М. Холодна, М. Ярошевський та ін.

Аналіз спеціальної літератури засвідчив, що науковці використовують поняття “креативність” і “творчість” як синонімічні. Опрацювання лексикографічних, філософських, психологічних, педагогічних джерел засвідчило, що ці поняття є синонімічними, однак не тотожними. Автори “Психологічного тлумачного словника найсучасніших термінів” визначають креативність як “здатність породжувати незвичайні ідеї, відхилятися від традиційних схем мислення, швидко вирішувати проблемні ситуації”, зазначаючи, що “серед інтелектуальних здібностей вона виділена в особливий тип” [8, с. 210]; творчість визначено “як психічний процес створення нових цінностей” [8, с. 539]. Педагогічний словник тлумачить креативність як рівень творчої обдарованості, здатності до творчості, що становить відносно стійку характеристику особистості [7, с. 59].

Креативність – це базова здатність журналіста, необхідна для розв’язання професійних завдань, здатність до творчості, створення нового,

оригінального інтелектуально-інформаційного продукту, генерування цікавих ідей. “Креативність визначає готовність ламати стереотипи, знаходити нові шляхи розв’язання складних проблем, тобто є внутрішнім потенціалом, що допомагає особистості успішно діяти, здійснювати ефективну самопрезентацію. Творчість – це діяльність, що веде до розроблення, створення нового” [2].

Погоджуємося з думкою науковців О. Горошкіної і О. Караман, що значний креативний потенціал містить лінгвориторична підготовка студентів, що забезпечує формування комплексу таких умінь: обирати правильні стратегії й тактики, спрямовані на гармонізацію, продуктивність взаємодії суб’єктів навчально-виховного процесу, майстерно використовувати педагогічні жанри, формувати елітарний стиль мовленнєвої поведінки в усіх сферах суспільної діяльності [2, с. 30].

Третьою лінгводидактичною умовою формування комунікативної компетентності майбутніх журналістів є *риторизація освітнього процесу вишу*. Для майбутнього журналіста особливу вагу має сформованість його риторичної компетентності як вищий вияв комунікативної, що передбачає опанування теоретико-методологічних засад риторики; наявність умінь продукувати й аналізувати усні й писемні риторичні тексти; усвідомлене й відповідальне ставлення до професійного мовлення; досвід володіння мовленнєвими жанрами професійного спрямування; здатність доцільно й ефективно застосовувати стратегії і тактики інформаційно-впливового, спілкування.

Аналіз визначень поняття “риторика” переконує, що сучасна риторика є наукою багатоплановою й універсальною, її когнітивно-розвивальні можливості значно ширші, ніж усталене поняття про неї як теорію ораторського мистецтва, мистецтво красномовства.

Жанр – мовленнєвознавча категорія, що характеризується конкретністю й дозволяє наблизити навчання до безпосередніх потреб комунікативної практики майбутніх журналістів. У лінгводидактиці під жанром розуміють “визначений мовленнєвою ситуацією різновид текстів, що існує в межах того чи іншого функціонального стилю й має відносно стійку спільність змістово-композиційних, лінгвостилістичних та в ряді випадків – техніко-реалізаційних особливостей; динамічна структурна модель створення таких текстів відповідно до особливих норм їх породження” [7, с. 56-57]. У випадку, коли мовленнєвий жанр стає предметом вивчення, на перший план висувається проблема мовних засобів, що його характеризують. Як переконує аналіз спеціальних джерел та експериментальне навчання, основою формування жанрової субкомпетенції майбутніх журналістів як складника комунікативної компетентності стають такі чинники: удосконалення знань про мовленнєву ситуацію, змістово-композиційні, лінгвостилістичні особливості жанрів. Опанувавши характеристики окремих жанрових різновидів у їхньому взаємозв’язку, студенти отримують основу для конструювання власних зв’язних висловлювань у певному жанровому контексті.

Отже, збагачення словникового запасу, формування мовленнєвої креативності студентів, риторизація освітнього процесу вишу є лінгводидактичними умовами, що сприяють посиленню практичної спрямованості мовної підготовки, формуванню комунікативної компетентності майбутніх журналістів у процесі навчання української мови.

ЛІТЕРАТУРА

1. Гончаренко С. У. Український педагогічний словник / Семен Устимович Гончаренко. – К. : Либідь, 1997. – 376 с.
2. Горошкіна О. Формування креативності майбутніх учителів української мови як лінгводидактична проблема / О. Горошкіна, О. Караман // Українська мова і література в школах України. – 2014. – № 12. – С. 29-33.
3. Коджаспирова Г. М. Педагогический словарь / Г. М. Коджаспирова, А. Ю. Коджаспиров. – М. : Издательский центр “Академия”, 2000. – 176 с.
4. Краткий психологический словарь / [общ. ред. А. В. Петровского, М. Г. Ярошевского]. – [2-е изд., испр. и доп]. – М.: Политиздат, 1990. – 494 с.
5. Курлянд З. Н. Професійна усталеність вчителя – основа його педагогічної майстерності / З. Н. Курлянд. – Одеса, 1995. – 160 с.
6. Методика навчання української мови в середніх освітніх закладах / [Пентиліук М. І., Караман С. О., Караман О. В. та ін.]; за ред. М. І. Пентиліук. – К. : Ленвіт, 2009. – 400 с.
7. Педагогическое речеведение : слов.-справочник / под ред. Т. А. Ладыженской и А. К. Михальской ; сост. А. А. Князьков. – 2-е изд., испр. и доп. – М. : Флинта, Наука, 1998. – 312 с.
8. Психологічний тлумачний словник найсучасніших термінів / В. Б. Шапар, В. О. Олефир, А. С. Куфлієвський. – Х. : Прапор, 2009, – 672 с.
9. Равен Джон. Компетентность в современном обществе: выявление, развитие и реализация : пер. с англ. / Джон Равен. – М. : Изд-во : „Когито-Центр”, 2002. – 396 с.
10. Скуратівський Л. До лінгводидактики, зорієнтованої на формування духовної мовної особистості / Л. Скуратівський // Дивослово. – 1997. – № 9. – С. 52–53.
11. Словник-довідник з української лінгводидактики / За ред. М. І. Пентиліук. – К. : Ленвіт, 2014. – 310 с.
12. Хуторской А. В. Технология проектирования ключевых и предметных компетенций [Електронний ресурс] / А. В. Хуторской // Интернет-журнал „Эйдос”. – 2005. – 12 дек. – Режим доступу : [www. URL : http://www.eidos.ru/journal/2005/1212.htm](http://www.eidos.ru/journal/2005/1212.htm).

Стаття надійшла до редакції 29.03.2017